

מבגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

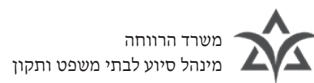
כרך כ"ו • גיליון 47

תמוז תשע"ח – יוני 2018

יוצא לאור על ידי:

בשיתוף עם:

כתובת המערכת

מרים גילת, עמותת "אפשר"
ת"ד 53296, ירושלים 91531
טלפון 02-6728905, פקס 02-6728904
דואר אלקטרוני mgilat@efshar.org.il

המערכת אינה אחראית לדעות המובאות במאמרים ובסקירות המתפרסמות בכתב העת, שהינן על דעת המחברים בלבד.

דמי מנוי לשנה (2 גליונות) 80 ש"ח
מחיר לגיליון אחד 40 ש"ח

עמותת "אפשר"
הסניף הישראלי של האגודה הבין-לאומית לעובדים חינוכיים-סוציאליים
AIEJI – International Association of Social Educators
אתר האינטרנט www.efshar.org.il

כל הזכויות שמורות © לעמותת "אפשר"

אין להעתיק ולהפיץ בדפוס, בדואר אלקטרוני, באינטרנט או בצילום
את המאמרים שבכתב העת (כולם או חלקם) ללא אישור מפורש מהמערכת

עריכת לשון: אורלי צור
עריכת לשון של התקצירים באנגלית: פגי ויינריך
עיצוב: 2w-design.com

ISSN 0792-6820
ירושלים 2018

תוכן עניינים

7.....	דבר העורכת – רבקה איזיקוביץ'
9.....	רשימת משתתפים
	עיסוק בתחום עניין אצל אנשים המאובחנים עם אוטיזם: משאב או מכשול?
11.....	עידית כ"ץ ואן רננינגר
	בחינת הזהות המקצועית ותפיסת ההכלה של סטודנטיות לחינוך מיוחד
31.....	במהלך למידה משותפת עם בוגרים עם מוגבלות – אורלי הבל ורחל פלד
	תחושת המסוגלות העצמית של סייעות פדגוגיות העובדות עם תלמידים
53.....	עם צרכים מיוחדים – אליסיה גרינבנק וגלית אגם בן-ארצי
	חוויית ההורות ותפיסת המסוגלות העצמית ההורית בקרב אימהות שגדלו
75.....	בילדותן בצל אירועים ביטחוניים מתמשכים – מירית סגרון ואפרת הדר
	ילדים בסיכון בעיני הורים בני "דור וחצי" להגירה מברית המועצות
101.....	נטלי אוליצה, ליטל יונה ודורית רואר-סטריאר
	צבא בשירות הקהילה: אתנוגרפיה של תוכנית הכנה לצה"ל בקהילה אתנית
135.....	מני מלכה
	סקירות ספרים
	ושוב להיפגש עם הצלילים: תרפיה במוזיקה בנימה אישית. מאת: דורית אמיר
165.....	אילת דסה
	נערות וגופן: מדברות, נוכחות, נסתרות. עורכות: עינת לחובר, עינת פלד ומיכל קומם
171.....	אורלי בנימין
	מפגיעה לאיחוי: צדק מאחה ושיח מאחה בישראל. עורכים: אורי ינאי וטלי גל
175.....	חנה חימי
VI-I.....	תקצירים באנגלית

קול קורא

לפרסום מאמרים בגיליון מיוחד של כתב העת

מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית בנושא:

מניעת אבדנות בקרב מתבגרים

עורכים-אורחים:

פרופ' ענת ברונושטיין קלומק, בית הספר לפסיכולוגיה, המרכז הבינתחומי הרצליה
ופרופ' גיל זלצמן, מרכז לבריאות הנפש גהה והפקולטה לרפואה, אוניברסיטת תל-אביב

התאבדות היא סיבת המוות השנייה בשכיחותה בקרב מתבגרים בישראל כיום, אך זהו גורם הניתן למניעה. ניסיונות אבדניים נפוצים במיוחד בגיל ההתבגרות. אבדנות במתבגרים כוללת הן מחשבות אבדניות והן התנהגות אבדנית; מחשבות אבדניות נמצאות על רצף הנע ממחשבות אבדניות פסיביות (מחשבות על מוות) ועד מחשבות אבדניות אקטיביות, אשר עשויות לכלול שיטה, כוונה ותכנית; התנהגות אבדנית מתבטאת בניסיונות אבדניים, ניסיונות אבדניים שהמתבגר הפסיק בעצמו או הופסקו על ידי אחרים, התנהגות מקדימה והתאבדות. קיים גם טווח רחב של התנהגויות של פגיעה עצמית לא אבדנית אשר עלולות להיות קשורות לאבדנות.

מטרת הגיליון המיוחד של כתב העת **"מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית"** היא להביא לקורא הישראלי מחקרים המשקפים מגמות חדשות בהבנה של אבדנות בקרב בני נוער. אנו מתכננים לכלול בגיליון זה מאמרים מחקריים, תוך התייחסות לשישה תחומים עיקריים:

א. גורמי סיכון וחוסן אינדיוידואליים, בין-אישיים, משפחתיים וחברתיים באבדנות בני נוער

ב. מניעת אבדנות בקרב בני נוער

ג. הערכת סיכון אבדני של בני נוער

ד. מחקרים מבוקרים על גישות טיפוליות בבני נוער אבדניים ותוצאותיהן

ה. פגיעה עצמית לא אבדנית והקשר שלה עם התנהגות אבדנית

ו. בני משפחה שיקריהם התאבדו

חוקרים ואנשי שטח בתחומי הטיפול, הבריאות, החינוך והרווחה העוסקים בנושאים שנוגעים לאבדנות בני נוער, מוזמנים בזאת לשלוח מאמרים המבוססים על מחקרים אמפיריים, כמותיים ואיכותניים וכמו כן סקירות ספרות שיטתיות של סוגיות מסוימות בתחום. המאמרים יעברו תהליך שיפוט עמיתים, כמקובל.

מועד אחרון להגשת המאמרים: 31 בדצמבר, 2018.

המועד המתוכנן להוצאת הגיליון המיוחד: דצמבר 2019.

את המאמרים יש לשלוח למערכת "מפגש" – מרים גילת, דוא"ל: mgilat@efshar.org.il
בשאלות ולקבלת מידע נוסף ניתן לפנות למערכת מפגש, טל. 02-6728905 דוא"ל: mgilat@efshar.org.il
ולפרופ' ענת ברונושטיין קלומק, דוא"ל: bkantat@idc.ac.il
הנחיות לכתיבת מאמרים מצויות בקישור: הנחיות כתיבה ל"מפגש"

לפרסום מאמרים בגיליון מיוחד של כתב העת
"מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית" בנושא:

מפגשים טיפוליים וחינוכיים רגישי תרבות

עורך-אורח:

ד"ר אביהו שושנה, הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה

חוקרים אחדים מצביעים בשנים האחרונות על הדומיננטיות של השיח הפסיכולוגי במרחבי חיים רבים, ומכאן – על חשיבותו בהפיכתנו לסובייקטים ספציפיים. אחד הנושאים אשר לא נדונו מספיק בספרות האקדמית, ואשר יידון בגיליון מיוחד זה של כתב העת "מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית", קשור במפגש של השיח הפסיכולוגי עם אוכלוסיות אשר אינן מנהלות את עצמן באמצעות שיח זה או אחר חיות בעולמות חברתיים שבהם הוא אינו רווח. סוגיה מחקרית זו היא מכרעת, בשל ההשפעות של טיפול וחינוך רגישי תרבות על רווחת פרטים בחברות מהגרים ובהקשרים של הטרוגניות תרבותית. מטרת הגיליון המיוחד היא לבחון את המופעים של השיח הפסיכולוגי בהקשרים טיפוליים וחינוכיים בישראל, בעיקר בקרב ילדים, בני נוער וצעירים. זאת ועוד, אנו מציעים לבחון בגיליון זה את המפגשים של השיח הפסיכולוגי עם שיחים אחרים, את התגובות של אינדיווידואלים מקהילות שונות לשיח זה ואת הדינמיקות הפסיכולוגיות והחברתיות הקשורות בטיפול וחינוך רגישי תרבות. כוונתנו לכלול בגיליון זה מאמרים מחקריים, שיתייחסו לתחומים הבאים:

- < תרבות, השיח הפסיכולוגי וסובייקטיביות בקרב ילדים, בני נוער וצעירים
- < טיפול וחינוך רגישי תרבות
- < כוח והתנגדות במפגשים טיפוליים וחינוכיים
- < זהויות חברתיות (אתניות, גזע, מעמד ומגדר) במפגשים טיפוליים וחינוכיים
- < יחסים בין תרפיסטים ואנשי חינוך לבין מטופלים, תלמידים ונתמכי רווחה
- < אתנוגרפיות של התערבויות תרפויטיות

חוקרים בתחומי הטיפול, הבריאות, הרווחה והחינוך העוסקים בנושאים לעיל ובנושאים אחרים בחקר טיפול וחינוך רגישי תרבות והתערבויות טיפוליות וחינוכיות בהקשרים תרבותיים שונים, מוזמנים לשלוח מאמרים. המאמרים יכולים להתבסס על מחקרים אמפיריים, כמותיים ואיכותניים או על סקירות ספרות שיטתיות של סוגיות מסוימות בתחום, והם יעברו תהליך של שיפוט עמיתים, כמקובל.

מועד אחרון להגשת המאמרים: 30 ביוני, 2019

לקבלת מידע נוסף ניתן לפנות לעורך-האורח ד"ר אביהו שושנה, דוא"ל: avihush@gmail.com
את המאמרים יש לשלוח למערכת "מפגש" – מרים גילת, דוא"ל: mgilat@efshar.org.il
הנחיות לכתבת מאמרים מצויות בקישור: הנחיות כתיבה ל"מפגש"

מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית גיליונות בנושאים מיוחדים

הגיליונות בנושאים המיוחדים הם פרי שיתוף פעולה עם עורכים/ות-אורחים/ות, מומחים בנושא בו עוסק הגיליון. כל הוצאת גיליון מלווה בכנס השקה הנערך בשיתוף עמותת "אפשר" והאכסניה האקדמית של העורכים-אורחים.

- ✦ **תיאוריית ההתקשרות (Attachment Theory)**
עורכים-אורחים: פרופ' מריו מיקולינסר וד"ר אטי ברנט. י"ג(21), יולי 2005, (162 עמ')
- ✦ **אלימות במערכת החינוך**
עורכים-אורחים: פרופ' רמי בנבנישתי, דר' מונא חורי-כסאברי ופרופ' רון אבי אסטור. י"ד(23), יוני 2006 (164 עמ')
- ✦ **התנהגויות סיכון ממכרות: סמים, אלכוהול, הימורים וגלישה באינטרנט בקרב ילדים ובני נוער**
עורך-אורח: פרופ' מאיר טייכמן. ט"ו(26), דצמבר 2007 (192 עמ')
- ✦ **צעירים במסגרות חוץ-ביתיות: לקראת היציאה והשנים שאחרי**
עורכים-אורחים: ד"ר ענת זעירא ופרופ' רמי בנבנישתי. ט"ז(28), דצמבר 2008 (163 עמ')
- ✦ **עבודה חינוכית-טיפולית עם בני נוער בסיכון ובמצוקה**
עורכת-אורחת: ד"ר נורית לוי. י"ז(29), יוני 2009 (222 עמ')
- ✦ **ילדים ונוער מתמודדים עם לחץ במציאות הישראלית – גישה סלוטווגית במחקר ובמעשה**
עורכת-אורחת: פרופ' שפרה שגיא. י"ח(31), יוני 2010 (240 עמ')
- ✦ **נוער לסבי, הומוסקסואלי, טרנסג'נדר וביסקסואלי (להט"ב): התבגרות, זהות וסיכון בתוך חברה הטרוסקסואלית**
עורך-אורח: ד"ר גידי רובינשטיין. י"ט(33), יוני 2011, (256 עמ')
- ✦ **חיים על הגשר: בין חינוך הגירה ורב תרבותיות**
עורכת-אורחת: פרופ' רבקה איזיקוביץ'. כ(35), יוני 2012 (304 עמ')
- ✦ **ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית בישראל**
עורכים-אורחים: פרופ' ענת זעירא, ד"ר שלהבת עטר-שוורץ ופרופ' רמי בנבנישתי. כ(36), דצמבר 2012 (244 עמ')
- ✦ **לקוויות למידה והפרעות קשב: תאוריה מחקר ומדיניות**
עורכת-אורחת: פרופ' מלכה מרגלית. כ"ב(39), יוני 2014 (300 עמ')
- ✦ **זיכרונות ילדות מוקדמים: נרטיבים מעצבים דיאלוג בין תאוריה, טיפול ויישום**
עורך-אורח: ד"ר אמיתי המנחם. כ"ה(45–46), יוני-דצמבר 2017 (256 עמ')

גיליונות בנושאים מיוחדים בתכנון

- ✦ **תרבות הפנאי של ילדים, נוער וצעירים בישראל** (דצמבר 2018)
עורכים-אורחים: ד"ר טלי היום ופרופ' מאיר טייכמן
- ✦ **מניעת אבדנות בקרב מתבגרים** (דצמבר 2019)
עורכים-אורחים: פרופ' ענת ברונשטיין קלומק ופרופ' גיל זלצמן
- ✦ **מפגשים טיפוליים וחינוכיים רגשי תרבות** (דצמבר 2020)
עורך-אורח: ד"ר אביהו שושנה

לפרטים: mgilat@efshar.org.il

גיליונות מפגש ניתנים כעת לצפייה מלאה באתר הספרייה האינטרנטית jstor

דבר העורכת

המסר המרכזי של הגיליון הוא שנקודת המוצא לעבודה חינוכית-טיפולית היא הכרה ביכולותיו של היחיד ופיתוחן. החוט המקשר בין נושאי המאמרים צף ועולה כבר במבט סוקר ראשוני. מוצג בהם טווח רחב של ייצוגים למיטוב החזקות והיכולות האישיות. הוא בולט בין אם מדובר במקבל שירות ובין אם בנותן שירות, שכן, הוא מהווה תנאי הכרחי ליצירת קשרים מקצועיים ואנושיים מיטביים ביניהם – הלא הוא מטרת המפגש.

המאמר הראשון, של עידית כ"ץ ואן רננינגר, דן בתחומי עניין של אנשים עם אוטיזם, הנחשב לנושא בעייתי אצל אוכלוסייה זו, ומעלה את השאלה החשובה, כיצד אפשר להפוך סוגיה זו ממכשול למשאב שבאמצעותו ניתן יהיה לקדם את הסתגלותם של אנשים אלה.

המאמר השני, של אורלי הבל ורחל פלד, עוסק במפגש של סטודנטיות לחינוך מיוחד עם בוגרים עם מוגבלות לסדנת צילום משותפת ולדיון על סוגיות העוסקות בשילוב בוגרים אלו בקהילה. באמצעות החוויה המשותפת זכו הסטודנטיות להזדמנות להעמיק את היכרותן עם הכישורים הייחודיים של אוכלוסייה זו. התנסות כזו מאפשרת תפיסת הכלה מתוך כבוד והערכה לאדם עם מוגבלות כפרט כשיר ותורם, ובאופן זה מלמדת את המטפל על צרכיו האוטנטיים.

מכאן אנו מגיעים למושג המסוגלות העצמית, המופיע במאמר השלישי, המכוון למודעות ליכולותיו של בעל תפקיד במרקם יחסים רגיש בין סייעת פדגוגית לתלמידים עם צרכים מיוחדים. מאמר זה, פרי עטן של אליסיה גרינבנק וגלית אגם בן-ארצי, מפנה זרקור לקשר הדיאדי המשמעותי בין סייעת לתלמידים. הכותבות מדגישות עד כמה תפקיד הסייעת חשוב בעבודה מאתגרת זו, ועד כמה הידע הייחודי שלה חיוני לתפקוד הצוות המטפל כולו. משוב מעריך יחזק את אמונתה בתפקידה – תנאי מתבקש להנעת שרשרת הפעילות החיובית הזו.

מושג המסוגלות העצמית מנותח במאמר הרביעי בהקשר המשפחתי. מירית סגרן ואפרת הדר בוחנות את הזיקה בין אירועים ביטחוניים מתמשכים בילדות לבין תפקוד הורי-אימהי. המחברות מתחקות אחר הקשר בין עברו של הפרט ליכולותיו בהווה; במילים אחרות, הן מתמקדות בהשלכות ארוכות הטווח של התנסות ביטחונית טראומטית מגיל הילדות על ההתנהגות האימהית של הנחקרות.

מאמרו של נטלי אוליצה, ליטל יונה ודורית רואר-סטריאר עוסק גם הוא במעגל המשפחתי, והפעם – ביחסים בין תפיסות תרבותיות של הורים יוצאי ברית המועצות שהגיעו לארץ בצעירותם לבין עמדותיהם כלפי מצבי סיכון של ילדיהם. החוקרות מעלות על נס את מרכזיות הממד של התקשורת הבין-תרבותית להצלחת הטיפול במצבי סיכון של ילדים מקבוצות תרבותיות שונות.

שונות תרבותית ברמה של הפרט והקהילה היא גם נושא המאמר האחרון בגיליון. מני מלכה מתעד ומנתח את התהליך של הפעלת תוכנית הכנה לצה"ל ככלי מגשר

בין-תרבותי, שהכשיר צעירים יוצאי קווקז החיים בקהילה אתנית בשולי החברה לשירות משמעותי בצבא. בו-זמנית התוכנית שימשה גם הכנה להשתתפות אזרחית מלאה ומספקת בעתיד.

ולסיום, סקירת שלושה ספרים המרחיבים את היריעה של המוטיב המרכזי: דרכים לחיזוק ולפיתוח יכולותיו של הפרט בהקשריו הקיומיים השונים:

« "ושוב להיפגש עם הצלילים: תרפיה במוזיקה בנימה אישית", מאת דורית אמיר, סוקרת: אילת דסה

« "נערות וגופן: מדברות, נוכחות, נסתרות", בעריכת עינת לחובר, עינת פלד ומיכל קומם, סוקרת: אורלי בנימין

« "מפגיעה לאיחוי: צדק מאחה ושיח מאחה בישראל", בעריכת אורי ינאי וטלי גל, סוקרת: חנה חימי

כמסורת כתב העת "מפגש" ועמותת "אפשר", גם הגיליון האחרון, שהוקדש לנושא ייחודי, "זיכרונות ילדות מוקדמים: נרטיבים מעצבים בדיאלוג בין תאוריה, טיפול ויישום", בעריכת אמיתי המנחם, הושק בכנס רב-משתתפים, אשר נערך במרכז הקליני הבין-תחומי באוניברסיטת חיפה. בכנס הציגו כותבי המאמרים את עבודותיהם. נושא הגיליון והכנס עוררו עניין רב בקרב אנשי מקצוע מקשת רחבה של מוסדות להשכלה גבוהה ושירותים מתחומי הרווחה, החינוך והטיפול, מהאקדמיה ומהשדה.

קריאה מהנה,

רבקה איזיקוביץ', עורכת ראשית

רשימת משתתפים

ד"ר גלית אגם בן-ארצי, ראש החוג לחינוך מיוחד, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון

ד"ר נטלי אוליצה, נבט: חממה למחקר והכשרה "מודעי הקשר" בתחום ילדים בסיכון, בית הספר לעבודה סוציאלית ורווחה חברתית ע"ש פאול ברוואלד, האוניברסיטה העברית בירושלים

ד"ר אליסיה גרינבנק, החוג לחינוך מיוחד, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון, המכללה האקדמית לישראל, רמת גן והקריה האקדמית אונו

ד"ר אורלי הבל, ראש התוכנית לחינוך מיוחד, מכללת לוינסקי לחינוך

ד"ר אפרת הדד, התוכניות לייעוץ חינוכי, מכללת עמק יזרעאל ואוניברסיטת חיפה

ליטל יונה, דוקטורנטית, נבט: חממה למחקר והכשרה "מודעי הקשר" בתחום ילדים בסיכון, בית הספר לעבודה סוציאלית ורווחה חברתית ע"ש פאול ברוואלד, האוניברסיטה העברית בירושלים

ד"ר עידית כ"ץ, המחלקה לחינוך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ד"ר מני מלכה, בית הספר לעבודה סוציאלית, המכללה האקדמית ספיר

מירית סגרון (M.A.), יועצת חינוכית, בית ספר רמב"ם, קריית שמונה

ד"ר רחלי פלד, התוכנית לחינוך מיוחד, מכללת לוינסקי לחינוך

פרופ' דורית רואר-סטריאר, מנהלת נבט: חממה למחקר והכשרה "מודעי הקשר" בתחום ילדים בסיכון, בית הספר לעבודה סוציאלית ורווחה חברתית ע"ש פאול ברוואלד, האוניברסיטה העברית בירושלים

פרופ' אן רננינגר, המחלקה לחינוך, סוורת'מור קולג' (Swarthmore College), פנסילבניה, ארצות הברית

סקירות ספרים

פרופ' אורלי בנימין, המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר אילת דסה, התוכנית לתרפיה במוזיקה, המחלקה למוזיקה, אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר חנה חימי, המסלול לקידום נוער והמגמה לקרימינולוגיה ואכיפת החוק, המכללה האקדמית בית ברל